

Runoja, loruja ja leikkejä luonnosta

Talven merkkejä ilmassa

“Halla hanhen siiven alla” Kun pohjoiseen purkautuu kylmää ilmaa, hanhet lähtevät muuttomatkalle.

TALVIHALLA

Rati riti ralla tuli talvi halla.
Kuuraparta tuiskutukka,
lumiviitta harmaasukka.
Rati riti ralla sellainen on halla.
Rati riti ralla. Mitä teki halla?
Puhui metsät puhtahiksi.
Jäät ja järvet kantaviksi.
Rati riti halla, sitä teki halla
(M. Konttinen)

Kevät

Keikkuen tulevi. Keltaisena kuin leskenlehti.
Hupaisana kuin töyhtöhyppä. Vihreänä kuin
hiirenkorva! Vikkelänä kuin sisilisko! Mikä se
on, tiedätkö?

Keväällä luonto herää pitkän talven jälkeen
eloon. Sammakot ja sisiliskot lämmittelevät
kylmän kangistamia jäseniään kevätou-
rington lämmittämällä kivillä. Muuttolinnut
saapuvat etelästä pohjoiseen ja talviunilta
heräilevät karhut kömpivät pesäkoloistaan
haistelemaan uusia kevätuulia.

Karhu nukkuu - loruleikki

Karhut heräävät ke-
väällä pitkiltä talviunil-
taan. Niitä ei kannata
kovin häiritä, sillä ne
saattavat olla nälkäise-
nä hieman äreitä.

Leikkijöistä valitaan
yksi karhuksi, joka
asettautuu maahan
nukkumaan. Muut leik-
kijät pyörivät piirissä

käsikkäin karhun ympärillä laulaen “Karhu nukkuu, karhu nukkuu talvipesässensä. Ei ole vaaraa kellään, näin sitä leikitellään. Karhu nukkuu, karhu nukkuu – EIPÄS NUKUKAAN!” Talviuniltaan herätetty äreä karhu koettaa ottaa kiinni karkuun säntääviä laulajia. Kiinnijääneestä tulee uusi karhu.

Kesä tulee

Ruu kiurusta kesään, puoli kuuta
peippofoesta, västäräkistä vähäsen,
pääskystä ei päivääkään!

Tikka puuta koputtaa - loruleikki

Tikka puuta koputtaa.
(koputetaan etusormella toisen käden kämmeneen)
Jänis juosta loputtaa.
(juostaan kämmenillä reisiä pitkin)
Orava käpyä nakertaa.
(heilutellaan molempien käsien sormia suun edessä)
Myyrä kolosta kurkistaa.
(tehdään etusormesta ja peukalosta ”reiät”, joista kurkistellaan)
Kuka se tuolta tulla tepsuttaa?
(yksi lapsi kerrallaan liikkuu matkien jotain eläintä ja vastaa:)
-En sano, en sano arvatkaa!

MAKEASTI ORAVAINEN

Makeasti oravainen
Makaa sammalhuoneessansa;
Sinnepä ei hallin hammas
Eikä metsämiehen ansa
Ehtineet milloinkaan.

Siellä torkkuu heiluhäntä
Akkunalla pienoisella,
Linnut laulain taivaan alla
Saattaa hänet iltasella
Unien Kultalaan.
(Aleksis Kivi)

ORAVAN PESÄ

Kas kuusen latvassa oksien alla on pesä pienoinen oravalla; sen poikaset siinä ne leikkiä lyö ja pikku hampahin siementä syö.

On siinä vihreä vilpoinen katto ja naavoista lämpöinen lattiamatto ja pikkuruikkuiset ikkunat ja vuoteena sammalet vihannat.

Kun talven tuulet ne metsässä laukkaa ja lumet ne lentää ja pakkanen paukkaa, niin oravan pesästä pienoinen pää se ikkunan reiästä pilkistää.

Ja kuusonen tuutivi tullessa ehtoon siellä oravan poikasen tuttuun kehtoon Ja elämä heillä on herttaisa, kun kuusen latvassa keinua saa.
(P.J.Hannikainen – Immi Hellen)

Tuleeko huomenna pouta?

i Myrskyn lähestyessä monet linnut siirtyvät lentämään lähelle maanpintaa. Eräät kasvit, kuten tulppaanit ja apilat, vetäytyvät nuppuun ilmankosteuden lisääntyessä ja sateen lähestyessä, mutta aukeavat jälleen auringon tullessa esiin.

Iltaruskon sanotaan merkitsevän kaunista ja aamuruskon sateista ilmaa tulevana päivänä. Leveysasteillamme sadealueet liikkuvat usein lännestä itään ja varsinkin vaaleanpunaiset sävyt Auringon laskiessa ovat merkkinä siitä, että valon säteet ovat kulkeneet pitkän matkan ilmakehässä. Sadealueiden saapuminen tästä ilmansuunnasta ei siten ole välittömästi odotettavissa.

Vastaavasti aamurusko on merkinä siitä, ettei idän suunnalla ole "huonoa" säätä, joten seuraava sadealue voi hyvinkin olla jo lähestymässä lännestä.

Pouta tarkoittaa sateetonta säätä. Länsi-Suomen murteissa poudalla tarkoitetaan

myös auringonpaistetta, kuten heinäpouta, mutta maan itäosissa poudalla tarkoitetaan vain sateetonta säätä. Pilvipoutaisella säällä taivas on pilvinen, mutta on kuitenkin sateetonta. (Lähde: Ilmatieteenlaitos www.fmi.fi/saa)

PIENET SAMMAKOT

Pienet sammakot, pienet sammakot, ne lystikkäitä on, pienet sammakot, pienet sammakot, ne lystikkäitä on.
;Ei korvia, ei korvia, häntää elo niillä.;

;Pupujussikat, pupujussikat, ne lystikkäitä on.;
;On korvia, on korvia, on hännän nypykkä.;

;Pikkuporsahat, pikkuporsahat, ne lystikkäitä on.;
;On korvia, on korvia, on hännän saparo.;
(Sävel ja sanat trad.)

Pohjatuuli ja etelätuuli

Pohjatuuleksi nimetyt leikkijät laskevat kymmeneen. Sillä aikaa etelätuuleksi nimetyt hajaantuvat ympäriinsä. Sitten pohjatuulet yrittävät ottaa heitä kiinni. Kun pohjatuuli onnistuu koskettamaan etelätuulta, tämä jäätyy leveään haara-asentoon. Saadakseen hänet taas sulamaan jonkun toisen etelätuulen pitää ryömiä hänen jalkojensa välistä. Pohjatuulten lukumäärä pysyy pelin aikana samana, mutta jäätyneiden ja etelätuulten määrä vaihtelee.

Ilmansuuntaleikki

Maahan piirretään iso ympyrä, jonka kehälle merkitään pääilmansuunnat maahan tai pahvilapuille. Leikin alussa kerrataan yhdessä ilmansuuntien nimet. Leikkijät seisovat ympyrän keskellä ja juoksevat leikin johtajan käskyjen mukaan pohjoiseen, etelään, itään tai länteen. Leikkiä voidaan vaikeuttaa ottamalla mukaan myös väli-ilmansuunnat ja jättämällä lopulta merkit pois.

Kurre Könkäänsaaren runomatinea

Jokainen etsii tehtävän vetäjän määrittä-mältä alueelta oman puun, jonka juurelle asettuu silmät ja suu suljettuina. Keskitty-kää kuuntelemaan, millaisia ääniä kuuluu? Haistelkaa, millaisia tuoksuja nenä tuntee? Millaisia tuntemuksia tulee iholle?

Kymmenisen minuutin kuluttua vetäjä antaa sovitun äänimerkin, jonka jälkeen jokainen osallistuja kirjoittaa luontoaiheisen runon puun juurella. Valmiit runot palautetaan vetäjälle. Runot voidaan lukea myöhemmin sovitulla paikalla maastossa. Koululla voi pitää kirjoitettujen runojen pohjalta Kurre Könkäänsaaren runomatinean. Sopii kaikille kirjoitustaitoisille iästä riippumatta.

*Run sä kuulet
kuovin äänen,
älä mene järven jäälle.*

i Runomatineaa varten vetäjä voi tehdä "juhlavat" puitteet, heijastaa vaikka kauniin luontokuvan taustalle. Esittäjän pu-keutumisen tulisi olla jotain erityistä. Esittäjä voisi olla vaikkapa ikivanha Kalervo-kääpä tai nopea ja sähkökkä Saura-saukko tai hentoinen Kiho-kihokki... kukin voi keksiä mieleisensä hahmon. Puvut olisivat vaikka vain päähineitä.

kärppä
Mustela erminea

Mieleenpainuvia valokuvia

Ryhmä jaetaan pareihin. Toinen parista sul-kee silmänsä tiiviisti, toinen taluttaa hänet VAROVASTI itse valitsemaansa paikkaan. Paikassa on jotain erityisen kaunista ja mie-leenpainuvaa, niin, että hän haluaa ottaa siitä kuvan. "Kamera" on silmät kiinni kul-keva henkilö. Taluttaja asettaa silmät suljet-tuna olevan "kameran" hyvään kuvauspaik-kaan. Kun taluttaja antaa luvan, "kamera" avaa silmänsä ja sulkee ne pian uudelleen. Näin mieleen on painunut kuva kenties punaisesta riekonmarjasta, vaaleana hohta-vasta koivuntuohesta tai vaikkapa puun luppoparrasta.

Luontoa lukien

Tehdään pareittain, välineet: yksi kasvava koivu, kompassi. Kuljeta parisi silmät suljet-tuna koivun luokse. Pyydä häntä tunnuste-lemaan koivun runkoa. Pohjoispuolella tuohi on tasaisempaa kuin rungon eteläpuolella, jossa auringonpaahde on sitä kuivattanut. Pyydä pariasi kertomaan tunnustelun perusteella, kummalla puolella on etelä, kummalla pohjoinen. Tarkistakaa ilmansuunnat kom-passin avulla. Menikö oikein?

Venytyisleikki: Kasvetaan katajaksi, kurkotetaan kuuseksi

i Taiga on pohjoinen havumetsävyöhyke, johon Suomikin pääosin kuuluu.

Maassamme kasvaa parikymmentä puulajia, täällä pohjoisessa lajeja on vähemmän.

1. Katsellaan sopivassa paikassa puita, vetäjä kyselee: mitä puita löydät tästä paikasta? Mitä puulajia on eniten? (mänty, kuusi, hieskoivu, rauduskoivu, kataja, pihlaja, raita, haapa, harmaaleppä). Mikä on kaikkein vaateliain näistä puista? Mikä puu pärjää vähemmälläkin, kestää tuulet ja tuiskut parhaiten? Yksi näistä puista ei menesty ihan pohjoisimmassa Suomessa, Utsjoella ja Inarissa. Siellä tuodaan jouluna pirttiin joulu-mänty!

2. Tarkastellaan, miltä puut näyttävät ja kuvaillaan. (esim. mänty on suoraryhtinen kuin sotilas, hieskoivu seisoo ryhdikkäänä kuin Suomineito, rauduskoivu riiputtaa oksiaan alakuloisena...).

3. Vetäjä selostaa ja ryhmän jäsenet näyttävät selostuksen mukaan: "Nyt kasvamme puuksi. Olemme ensin siemeniä, jotka leijailivat tuulessa. Putoavat maahan, ja alkavat itää, kasvattavat juuret, imevät ravinteita maasta. Pikkuhiljaa alkaa kasvu. Puu kurkottaa kohti aurinkoa, korkeammalle, korkeammalle..." Lopuksi vetäjä tarkastaa, mikä puu kenestäkin on tullut.

*Ruuseen kurkottaa
katajaan kapsahtaa
mäntymuoria halaisee
koivun kylkeä
kuuntelee.*

Nopeusleikki: Pinkaise pihlajaan

Vetäjä esittelee kaikki lähiympäristön puulajit. Sen jälkeen vetäjä lausuu kuuluvasti yhden puun nimen ja jokaisen on juostava kyseisen lajin luokse. Hitaimmin juossut laitetaan "oksalle" istumaan kuin kuukkeli. Vetäjä valitsee sopivan istumapaikan, esim. kaatuneen puun, johon pudonnut aina asettuu. Voittaja saa olla seuraavaksi huutaja, joka vapauttaa kuukkelit oksalta.

Tehtävän voi mainiosti yhdistää edelliseen tehtävään.

Venytyisleikki: Puun syksy

i Pohjoisessa talvi on kaikkein määrävin vuodenaika. Se kestää yli puolet vuodesta. Siksi se ei olekaan poikkeustila pohjoisen kasveille ja eläimille (eikä ihmisille). Kasvit valmistautuvat talveen. Ruska-aika on talveen valmistautumisen aikaa. Mitä silloin tapahtuu koivulle? Syksyllä koivu varastoi lehtivihreän puun oksiin, varteen ja juuriin. Tuolloin lehdissä tulee esiin muita värejä.

Vetäjä selostaa ja muut toimivat selostuksen mukaan:

"Olemme nyt koivuja. Jokainen meistä on suoraryhtinen, valkeakylkinen koivu ja nostamme vielä kädet ylös vahvoiksi oksiksi (venytys). Sitten lähdemme keräämään lehtivihreää toisella kädellä suorana olevasta oksasta (käden taivutus ja liikuttaminen). Keräämme lehtivihreää talteen sormenpäistä / lehdistä ja kuljetamme sitä jättäen osan "oksaan", "runkoon" ja viemme ihan "juuriin" saakka (vartalon taivutus). Teemme sen myös puun toisella puolella (toisella kädellä)."

Tällainen ruskavenytys on hyvä tehdä retken aikana vaikkapa useita kertoja.

Talvivarastoleikki: Käpy kuusen kainalossa

i *Oravat valmistautuvat talveen vaihtamalla paksumman talvipuvun ylleen. Talvella ne ovatkin komean punaruskeita. Talvea varten oravat kokoavat myös talvivarastoja luontoon.*

Vetäjä selostaa: "Nyt olemme oravia, jotka tekevät oman talvivaraston. Jokainen vie yhden oman kintaan tähän ihan lähelle puun juurelle." Talvivaraston tekemisen jälkeen kaikki palaavat rinkiin ja seisovat silmät suljettuna. Vetäjä käy vaihtamassa kintaiden paikkaa. Sen jälkeen vetäjä kehottaa lapsia avaamaan silmänsä ja menemään omalle talvivarastolle. Kuinka ollakaan, siellä on jonkun muun kinnas!

i *Näin käy myös oravalle. Orava usein unohtaa paikan, minne on varastonsa tehnyt, mutta löytää aina jonkun toisen talvivaraston. Huonomuistisemmatkin oravat löytävät syötävää!*

Luonnoton luontopolku

Laaditaan etukäteen lyhyt polku, joka merkitään esim. narulla. Polun varteen sijoitellaan erilaisia roskia. Jokainen oppilas kulkee yksikseen polun ja laskee, montako luonnossa hajoamatonta roskaa havaitsi. Lopussa tarkastetaan, löytyivätkö kaikki. Kuka löysi kaikki? Tutkitaan, mikä on eloperäinen jäte, ja mikä taas ei hajoa vuosienkaan kuluessa.

Talvenviettoleikki

Käydään lapsilta kysellen läpi erilaisia kasveja ja eläimiä ja niiden talvenviettotapoja (esim. jänis - talvipuvun vaihto, karhu - talviuni, joutsen - muutto etelään, tiainen - ei muuta vaan palelee vain vähän, koivu - pudottaa lehdet, orava - tekee talvivaraston, riekko - kaivautuu kieppiin). Vetäjä sanoo eläimen tai kasvin nimen ja lapset tekevät, mitä eläin tai kasvikin tekee.

Jänis - vaihdetaan talvipuku eli kaverin kanssa vaikkapa lakkia, takkia, rukkasia tms.

Karhu - kömmitään talviunille kuusen alle

Joutsen - lennetään talvehtimisalueelle, mihin huvittaa

Tiainen - värjötellään, hytistään.

Koivu - pudotetaan lehdet, esim. rukkaset tai lakki

Orava - etsitään talvivarastoa

Riekko - kaivaudutaan kuoppaan lumeen

Napapiirin luontokansio

